

«Πιστός
ὁ Θεός δι' οὗ
ἐκλήθητε
εἰς κοινωνίαν
τοῦ υἱοῦ
αὐτοῦ Ἰησοῦ
Χριστοῦ τοῦ
Κυρίου ἡμῶν»

ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΔΕΛΤΙΟ ΤΗΣ «ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΕΝΩΣΕΩΣ ΘΕΟΛΟΓΩΝ»
ΕΤΟΣ ΜΖ' • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 2004 • ΤΕΥΧΟΣ 1

Τριμηνιαίο Δελτίο
Πανελληνίου Ενώσεως
Θεολόγων

Ίδρυτής:

Πανελλήνιος Ένωσις Θεολόγων

Χαλκοκονδύλη 37-104 32 Άθήνα

Τηλέφωνο: 2105224180

Fax: 2105224420

Εκδότης-Διευθυντής:
Μάρκος Όρφανός

Συντακτική Επιτροπή:

Γεώργιος Βλαχογιάννης

Σπυρίδων Μεσσηνιώτης

Δρ Όλιος Μπάκος

Δρ Όιωννης Τσάγκας

Όπεύθυνος Τυπογραφείου:

Νικόλαος Κ. Σανιδάς

Όιωννίων 6 -Μοσχάτο

τηλέφ. 2109414233

Συνδρομή Έσωτερικού:

Έτησία Εύρώ 20,00

Συνδρομή Έξωτερικού:

Έτησία Εύρώ 35,00

Έπιτοχές-Έπιστολές

Βιβλία-Συνεργασίες:

Περιοδικό «Κοινωνία»

T. Ό. 34238 -10029 Άθήνα

Ό νέος αριθμός του Λογαριασμού

καταθέσεων μας στην Τράπεζα

Eurobank Ergasias είναι:

0026- 0222-86-0100130002

Εικόνα εξωφύλλου:

Ό Εύαγγελισμός τής Θεοτόκου

Ό. Μ. Βατοπεδίου, Όγιον Όρος.

Ψηφιδωτόν του Καθολικού

(άρχές του 12ου αι.)

Όλιος Δ. Μπάκος

Έπιτακτική ή ανάγκη έθνικης

καί θρησκευτικής άγωγής..... 1

Μάρκου Όρφανού

Ό προορισμός του άνθρωπίνου προσώπου..... 5

Νεοφύτου μοναχού Γρηγοριάτη

Προϋποθέσεις για μία όρθόδοξη κατήχηση..... 13

Όούλου Παλούκα

Πρακτική προσέγγιση τής διαθεματικότητας

του μαθήματος των Όρθοδοξικών 21

Όλιος Κακούρη

Όντιστοίχιση των έννοιών

Έκπαίδευση - Παιδεία 37

Έμμανουήλ Δουνδουλάκη

Ό ανέκδοτα κείμενα καί άποφάσεις τής Έπαρχίας

του 1937 για τήν καύση των νεκρών..... 45

Όγγελικης Τσαγκάρη

Νομοκάνονον «πάνου ώφέλιμον

καί πλουσιώτατον 51

Όριανταφύλλου Σιούλη

Ό Άνάσταση του Χριστού

καί ό σύγχρονος άνθρωπος 55

Όμητρίου Τσιανικλίδη

Μνήμη ήρώων Μακεδονικού άγώνος τής

Έπαρχ Μητροπόλεως Ζιχνών καί Νευροκοπίου.. 60

Εύαγγελίας Τσαγκαρλή-Όιαμάντη

Ό όρθόδοξη πνευματική ζωή

καί γυμνασία ώς πρόταση για τήν πορεία μας

στο νέο έτος 65

Όασιλείου Φανάρα

Όατέρας καί πατρότητα 74

Όικολάου Μαρκαντώνη

Όι γνωστές λειτουργίες

τής όρθοδόξου Έκκλησίας 79

Όής συντάξεως:

Όρίσεις καί σχόλια 86

Όραστηριότητες τής ΠΕΘ 90

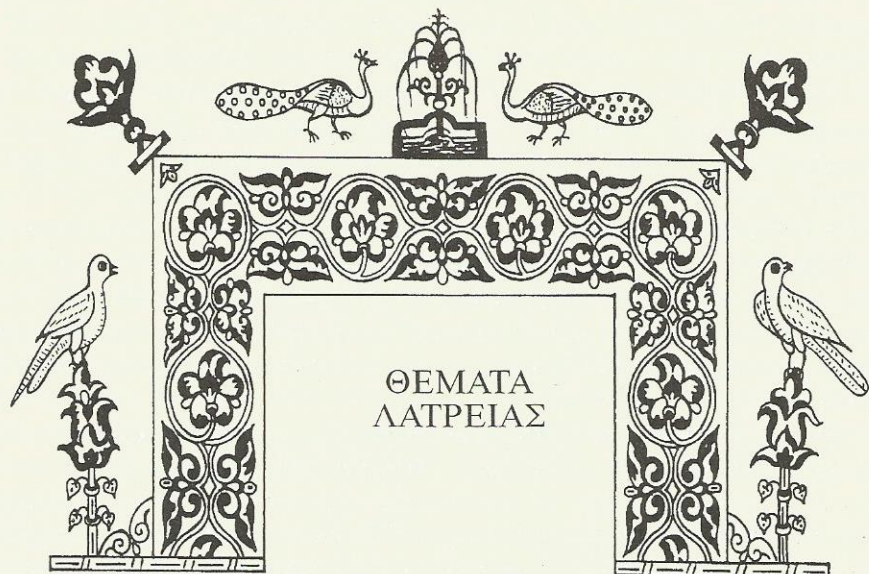
Όραστηριότητες Παραρτημάτων 95

Όυνέδρια 96

Όοιμηθέντες 99

Όιβλιοκρισίες 109

Όηφθέντα βιβλία 112

ΟΙ ΓΝΩΣΤΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Σύντομη αναφορά με έμφαση στην Προηγιασμένη

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Κ. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗ

Έπ. Σχολικοῦ Συμβούλου Δ.Ε.

Λειτουργία υπάρχει Μία καί μόνη ὅπως ὑπάρχει Ἕνας Χριστός. Μία πίστη, Μία Ἐκκλησία, Ἕνα θυσιαστήριο στόν οὐρανό καί τή γῆ. Ἡ διαμόρφωση περισσότερων «τύπων» τῆς Μιάς Λειτουργίας συνδέεται μέ τήν ποικιλία τόν πλοῦτο καί τή δυναμική τοῦ θρησκευτικοῦ βιώματος, ὅπως ἐκφράστηκε «κατά τόπους» καί διαμορφώθηκε ἀπό τίς Ἐκκλησίες, πρῶτα τῶν Ἱεροσολύμων καί τῆς Παλαιστίνης, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Ρώμης καί κατόπιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τήν ὁμοιότητα τῶν φερόμενων Λειτουργιῶν, Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου, Βασιλείου καί Χρυσοστόμου φανερώνει ἡ κοινή καταγωγή ἀπό τά σπλάγχνα τῶν πρώτων Συνάξεων τῆς ἀρτιγέννητης Ἐκκλησίας.¹

Α'. Ἡ Λειτουργία τοῦ ἁγίου Ἰακώβου στή σημερινή μορφή εἶναι σαφῶς μεταγενέστερη τῆς ἐποχῆς του,² ὅπως διαπιστώνεται κυρίως σέ ἀναφορές τῶν Μυσταγωγικῶν Κατηχήσεων τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων (4ος αἰώνας).³

Ὁ μαρτυρικός ἀπόστολος καί ἀδελφός τοῦ Κυρίου, ἀπό τίς ἀγνότερες μορφές τοῦ χριστιανισμοῦ ⁴ σφράγισε, κυριολεκτικά μέ τό αἷμα καί τό πνεῦμα του, τή Λειτουργία τῶν Ἱεροσολύμων, ὡς πρῶτος ἐπίσκοπος τῆς Ἐκκλησίας.⁵ Ὁ ἄμεσος διάδοχος πού ἔλαβε ἀπό τά ἄχραντα χέρια τοῦ Διδασκάλου καί πρῶτου ἀρχιερέως Χριστοῦ, τήν παρακαταθήκη τῆς εὐχαριστιακῆς θυσίας, γιά νά τελέσει καί νά μεταδόσει τό μυστήριό της εἰς τοὺς αἰῶνες.

Τή Λειτουργία χαρακτηρίζει ἡ ζωντάνια, ὁ ρεαλισμός καί ἡ ἀμεσότητα ἐπικοινωνίας τελούμενων καί τελούντων μέ τό ἀντικείμενο τῆς λατρείας ἐνῶ προέχει ὁ εὐχαριστιακός τρόπος Ἀναφορᾶς. Ἡ μεταβολή τοῦ ἄρτου καί τοῦ οἴνου σέ Σῶμα καί Αἷμα εἶναι θυσία πραγματική, Μυστήριο καί φορέας νέας ζωῆς χορηγούμενης «ἀενάως» ἀπό τό Σταυρό, τόν Τάφο καί τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ.

Τήν ἐξέλιξη τῆς παλαίφατης Λειτουργίας καί τή διαμόρφωσή της μέχρι τόν 4ο αἰῶνα ἀποτυπώνει ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἱεροσολύμων στίς «Μυσταγωγικές Κατηχήσεις» του μέ τίς ὁποῖες ἀναδεικνύεται αὐθεντικός ἐκφραστής τῆς παλαιστινιακῆς παράδοσης.⁶ Τά μοναδικά αὐτά κείμενα παραμένουν ὁ συνδετικός καί συνεκτικός κρίκος τῆς πρώτης λειτουργικῆς περιόδου μέ τήν παράδοση τῆς Μικρασιατικῆς Λειτουργίας καί τῆς παράδοσης τῆς Κωνσταντινούπολης.

Ἡ Λειτουργία τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τελεῖται ἀπό τίς ἱερές Μονές, ἐνῶ στίς Ἐνορίες τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μία ὡς δύο φορές τό ἔτος, ὅπως δῆρτοτε στίς 23 Ὀκτωβρίου, ἡμέρα μνήμης τοῦ Ἀποστόλου.

Β' Κατά πόσο ἡ *Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου* ἀποτελεῖ συντόμηση ἢ διαμόρφωση τῆς ἱεροσολυμιτικῆς, ποιές ἄλλες λειτουργικῆς πηγές, ποιές συνθήκες εἶχε ὑπόψη ὁ ἱεράρχης, ὅλα αὐτά εἶναι ζητούμενα τῶν λειτουργιολόγων.

Γιά τόν πιστό δέν τίθεται κανένα ἐμπόδιο νά βιώσει τήν ὑπέροχη Λειτουργία, νά αἰσθανθεῖ τήν γοητεία τῶν εὐχῶν πού ἀναδύεται, ὡς «μῦθρον» καθὼς ἀκούγονται ἐκφράσεις καί λέξεις, ὅπως: «Ἄξιον ὡς ἀληθῶς... Σέ αἰνεῖν, Σέ ὑμνεῖν. Σέ εὐλογεῖν, Σέ προσκυνεῖν, Σοί εὐχαριστεῖν, Σέ δοξάζειν τόν Μόνον ὄντως ὄντα Θεόν...». Μέσα ἀπό τή σταθερότητα δομῆς τῆς Λειτουργίας ἐκ τοῦ «ἔλληνος λόγου» συγκινεῖ προπαντός τό αὐθεντικό βίωμα, λατρείας καί ταπείνωσης, πού ἐκπέμπει ἡ τοιχογραφία τοῦ οὐρανοφάντορα τοῦ Χριστοῦ, κυρτωμένη, στήν κόγχη τοῦ βήματος, ἀπέναντι στό Θυσιαστήριο. Τό βίωμα καί τό ἦθος πού διανοίγει οὐρανοῦς καί ἀντικρούζει τά μεγαλεῖα καί τή δόξα τοῦ λατρευόμενου Θεοῦ.

Ἡ Λειτουργία, μέ τό ὄνομα τοῦ μεγάλου ἱεράρχη διαδόθηκε γρήγορα σέ ὅλη τήν ἐπικράτεια τοῦ Βυζαντίου,⁷ στήν Αἴγυπτο καί τή Συρία, τήν Ἀρμενία καί στή Δύση ἀφήνοντας τά ἴχνη της κυρίως στή λειτουργία τοῦ ἁγί-

ου Ἀμβροσίου Μεδιολάνων. Ὁ Μ. Βασίλειος ἀνάλαβε ἔργο ἀναμόρφωσης τῆς τότε ἰσχύουσας λατρείας⁸ προκειμένου νά ἱκανοποιήσει τίς αὐξημένες θρησκευτικές ἀπαιτήσεις τῶν συγχρόνων του. Κι ἂν δέν εἶναι ὁ «καθ' ὕλην» δημιουργός ὅλης τῆς Λειτουργίας, εἶναι βέβαιο ὅτι φέρει τήν σφραγίδα τῆς δικῆς του θεολογικῆς μεγαλοφυΐας καί καλλιέργειας. Στή λειτουργική παράδοση καί τή λατρευτική ζωή παραμένει ἴσως ἡ βαθύτερη βιωματική ἔκφραση τοῦ Μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας ὅσον ἀφορᾷ στήν ποιότητα καί τόν «τρόπο» ἔρμηνείας τοῦ περιεχομένου. Μέσα ἀπό τίς μυσταγωγικές εὐχές ἀναδεικνύεται ἡ ὀρθόδοξος πνευματικότητα πού προσιδιάζει στό πνεῦμα τῶν μεγάλων δεσποτικῶν ἑορτῶν ἀλλά καί στό ιδιαίτερο κλίμα καί τό ἦθος τῆς Μ.Τεσσαρακοστῆς. Ἡ τέλεσή της στήν περίοδο αὐτή καί συγκεκριμένα, τίς πέντε πρῶτες Κυριακές ὅπως καί τή Μ. Πέμπτη, τό Μ. Σάββατο, τήν παραμονή τῶν Χριστουγένων, τῶν Θεοφανείων καί φυσικά στήν ἱερή ἐπέτειο τῆς κοίμησης τοῦ ἁγίου,⁹ φανερώνει τό πνεῦμα σοφίας πού ἐνεργεῖ μέσα στήν Ἐκκλησία καί κατευθύνει τά βήματά της.

Γ' Ἡ Λειτουργία Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, μέ τήν ἀπλή γλώσσα καί τήν καθολικότητά της θεωρήθηκε ἡ πλέον κατάλληλη νά ἱκανοποιεῖ διαχρονικά τίς λατρευτικές ἀνάγκες τοῦ πληρώματος. Ἀποτελεῖ πράγματι ἓνα ἀπό τά «δημόσια ἔργα» γιά τά ὁποῖα ἡ Ἐκκλησία ἐμπνέει τή Χάρη στους δημιουργούς ὄλων τῶν λειτουργικῶν τεχνῶν καί καθαγιάζει, πρὸς διακονία τῶν μελῶν της.

Οἱ ὁμοιότητες μεταξύ τῆς Λειτουργίας τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου καί τοῦ Μ. Βασιλείου εἶναι προφανεῖς, καθὼς ἔχουν κοινή καταγωγή καί φέρουν κοινή ταυτότητα. Καί οἱ δύο συνεχίζουν ἀπαρέγκλιτα τή γραμμή τῆς ἀρχέγονης παράδοσης, ὅπως θεμελιώθηκε ἀπό τούς Ἀποστόλους καί διασώθηκε σέ ἱερά κείμενα, τῆς «Διδαχῆς», τῶν «Ἀποστολικῶν Διαταγῶν», τῆς «Ἀπολογίας, Α'» τοῦ Ἰουστίνου, τῶν «Μυσταγωγικῶν Κατηχήσεων» καί ἄλλοῦ.¹⁰ Παραβάλλοντας τά κείμενα, μέ ἔκπληξη διαπιστώνομε ὅτι ἡ σημερινή Λειτουργία βασίζεται ὄχι μόνο σέ δομές θεμελιωμένες ἤδη τόν πρῶτο αἰῶνα ἀλλά ἐπαναλαμβάνει σταθερά τίς ἐκφράσεις καί τίς ἐκφωνήσεις ἐκείνης τῆς ἐποχῆς.

Ἄν ἡ διάσημη αὐτή καί διαχρονική Λειτουργία προέρχεται ἀπό τή γραφίδα τοῦ Χρυσοστόμου ἢ σέ ποιό βαθμό μπορεῖ νά θεωρεῖται δικό του ἔργο δέν ἔχει διευκρινιστεῖ. Ὁρισμένοι ἱστορικοί ἀπό τό χῶρο τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς καί τῆς διαμαρτυρούμενης θεολογίας ἰσχυρίζονται ὄχι γιά λόγους καθαρά ἱστορικούς ὅτι δέν ἀνήκει στό μεγάλο ἱεράρχη.¹¹

Τόν ἴδιο ἰσχυρισμό διατυπώνουν στήν περίπτωση τοῦ Μ. Βασιλείου καί τῆς Λειτουργίας του.¹² Οὐδέίς ὁμως μπορεῖ νά ἀρνηθεῖ ὅτι καί οἱ δύο Λειτουργίες ἐκφράζουν καί μεταφέρουν, ἀπό τό βάθος τῶν αἰῶνων, ἀκέ-

ραιο τό πνεῦμα καί τή λειτουργική ἐμπειρία τοῦ οὐρανοφάντορα Βασιλείου καί τοῦ ἱερώτατου Χρυσοστόμου.

Δ' Ἡ Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων¹³ δέν περιλαμβάνει τέλεση τῆς θείας Εὐχαριστίας. Εἶναι κοινωνία μέ καθαγιασμένα τίμια Δῶρα σέ προηγούμενη θεία Λειτουργία, καθώς δηλώνει καί ὁ ὄρος προ-ηγιασμένη.¹⁴

Χαρακτηρίστηκε ὡς ἡ κορυφαία πνευματική λατρεία τῆς περιόδου τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, γιατί δίδεται προτεραιότητα στό πνεῦμα τῆς ἐγκράτειας, τῆς νηστείας καί τῆς Χαρμολύτης.¹⁵ Ἕνα πνεῦμα ἀληθινῆς συντριβῆς ἀλλά καί ἐλπίδας καί χαρᾶς, ἐμπνεόμενο ἀπό τούς ἀπαλούς τόνους τῆς ἑσπερινῆς μελωδίας, ἀπό τόν ξεχωριστό διάκοσμο τοῦ ναοῦ, τά πένθιμα χρώματα στά ἄμφια, τά καλύμματα καί τά παραπετάσματα. Ἀνατρέχοντας στήν ἀρχαία παράδοση, βεβαιωνόμαστε ὅτι καί αὐτή ἡ Λειτουργία εἶναι «ἔργο τοῦ λαοῦ» μέ τή συμμετοχή, βεβαίως, τῶν ἁγίων πατέρων καί τῶν μοναστικῶν κοινοτήτων. Ἡ ἀνάγκη τῆς θείας μετάληψης συχνότερα ἢ καί ἐκτάκτως, ὀδήγησε στή διαμόρφωση ἐνός ἰδιαίτερου «σχήματος», ὥστε οἱ πιστοί νά κοινωνοῦν καί σέ ἡμέρες καί ὥρες ἐκτός Σαββάτου καί Κυριακῆς. Ὅπως ἀναφέρει ὁ καθηγ. Ἰ. Φουντούλης, ἡ Λειτουργία αὐτή ἐτελεῖτο, μέχρι τό 10ο αἰώνα περίπου, ὅλες τίς Τετάρτες καί Παρασκευές τοῦ ἔτους. Συγκεκριμένα : «Μετά πλήρη νηστείαν περί τό τέλος τῆς ἡμέρας ἐγένετο ἡ ἑσπερινή σύναξις, ἀνεγινώσκοντο ἀναγνώσματα καί προσεφέρετο ἡ θεία κοινωνία». ¹⁶ Οἱ λόγοι τέλεσης τίς βραδινές ὥρες, «ἐπί τήν ἡλίου δύσιν» στό πλαίσιο τοῦ ἑσπερινοῦ, ὅπως καί ἡ ἀνάγκη μεταφορᾶς (ἀργότερα) τίς πρωινές χωρίς ἀποδέσμευση, ἐν τούτοις, ἀπό τήν τάξη τῆς ἑσπερινῆς ἀκολουθίας, εἶναι βέβαια προφανεῖς.

Ἡ πανάρχαια καί ἰδιότυπη Μυσταγωγία ἀρχεται μέ τό θριαμβικό προανάκρουσμα, «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία...» καί τόν ψαλμό 103, «Εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τόν Κύριον...» Ἔπεται ἡ μεγάλη «συναπτή», οἱ εὐχές τοῦ «Λυχνικοῦ» καί ἡ ἀνάγνωση, «ἀργῶς καί εὐκρινῶς», τοῦ ΙΗ Καθίσματος τοῦ Ψαλτηρίου, (Ψαλμ. 119-133).

Στό διάστημα τοῦτο ὁ λειτουργός, κλείνοντας τό παραπέτασμα τῆς Ὁραίας Πύλης «προσκομίζει» τά τίμια Δῶρα ὡς ἑξῆς: «νίπτει τās χεῖρας» καί μεταφέρει, ἀπό τήν πρόθεση στήν Ἁγία Τράπεζα τό Δισκάριο, μέ τόν Ἀστερίσκο καί τό κάλυμμα. Τοποθετεῖ δεξιᾶ τό Εὐαγγέλιο, ἐκδιπλώνει τό Ἀντιμίνσιο βάζοντας στό μέσο τό Δισκάριο. Μέ εὐλάβεια ἐξάγει ἀπό τό Ἀρτοφόριο καί ἀποθέτει σ' αὐτό τόν Ἅγιο Ἄρτο καί ἐπάνω τόν Ἀστερίσκο καί τό κάλυμμα, λέγοντας μόνο, «Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν». Θυμιάζει τρεῖς φορές καί «ποιεῖ» τρεῖς βαθιές μετάνοιες. Κατόπιν, λαμβάνοντας τά Ἅγια «κυκλώνει» τήν Ἁγία Τράπεζα καί τοποθετεῖ στήν Πρόθεση, ἐνῶ προπορεύεται ὁ διάκονος μέ θυμιατό καί λαμπάδα. Ἐκχέει νάμα καί ὕδωρ στό ἅγιο Ποτήριο τό ὁποῖο καλύπτει μέ τό κάλυμμα καί ἀμφό-

τερα μέ τόν Ἄερα λέγοντας «Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν». Θυμιάζει τρεῖς τά Ἅγια, τήν Ἁγία Τράπεζα καί τό Ἱερατεῖο, διπλώνει, κατόπιν, τό Εἰλητό καί ἐπανατοποθετεῖ σ' αὐτό τό Εὐαγγέλιο. Τόν «τρόπο» τέλεσης ὑπαγορεύει σαφῶς ὁ ἰδιαίτερος χαρακτήρας αὐτῆς τῆς Λειτουργίας κυρίως δέ τό γεγονός ὅτι, «προηγιασμένη γάρ ἐστι καί τετελειωμένη αἴτη ἡ θυσία».

Στό τέλος κάθε μιᾶς ἀπό τίς (τρεῖς) στάσεις τοῦ Ψαλτηρίου ἐκφωνεῖται «μικρά Συναπτή» καί διαβάζονται κατά σειρά οἱ εὐχές τοῦ «Λυχνικοῦ».

Ἀκολούθως ἀνοίγεται τό καταπέτασμα τῆς Ὁραίας Πύλης καί οἱ χοροὶ ψάλλουν «Κύριε ἐκέκραξα...» ἀπό τούς ψαλμούς (140 καί 141), ἐνῶ ὁ λειτουργός θυμιάζει τήν Πρόθεση, τήν Ἁγία Τράπεζα καί τό λαό. Μετά τά τροπάρια ἀπό τό «Τριώδιον» καί τό «Μηναῖον», γίνεται ἡ μικρά Εἴσοδος (ἄνευ Εὐαγγελίου) καί ὁ κατανυκτικός ὕμνος «Φῶς ἰλαρόν...». Τό «προκείμενο» καί τό ἀνάγνωσμα, ἀπό τή «Γένεση» ἢ τήν «Ἐξοδο» καί ἕνα ἀπό τίς «Παροιμίες», πού ἀκολουθοῦν, τονίζουν τήν ἀρχαιοπρεπῆ καί ὑποβλητικῆ μορφή τῆς λειτουργίας.

Σ' αὐτό τό διάστημα ὁ λειτουργός, μέ λαμπάδα καί θυμιατό, φωτίζει «σταυροειδῶς» τήν Ἁγία Τράπεζα, τήν Πρόθεση καί τό Ἐκκλησίασμα καί ἀναφωνεῖ, «φῶς Χριστοῦ φαίνει πᾶσι».

Μετά τό β' ἀνάγνωσμα (ἀπό τίς Παροιμίες) θυμιάζει ὁ λειτουργός τήν Ἁγία Τράπεζα ψάλλοντας «κατευθυνθήτω...», ἐνῶ ὁ χορός ἐπαναλαμβάνει «τετράκις». Συνεχίζοντας τό θυμίαμα κάθε πλευρᾶς τοῦ θυσιαστηρίου λέγει ζωηρά τούς στίχους τοῦ ψαλμοῦ 140, «Κύριε ἐκέκραξα πρὸς Σέ...» καί καταλήγει μέ τό Δόξα Πατρί...». Ἐπαναλαμβάνει, «κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου...» θυμιάζοντας τήν εἰκόνα τοῦ δεσπότη Χριστοῦ, τίς λοιπές εἰκόνες τοῦ τέμπλου καί τούς πιστούς οἱ ὅποιοι «ποιοῦσι τρεῖς μεγάλας μετανοίας». Ἀκολουθεῖ ἡ «ἐκτενής δέηση», χωρίς ἀναγνώσματα, ἐκτός στήν περίπτωση ἐορταζόμενου ἁγίου¹⁷ καί ἀμέσως οἱ εὐχές τῶν κατηγουμένων καί τῶν φωτιζομένων.

Ἄν ἡ Μ. Τεσσαρακοστή θεωρεῖται κορυφαία ἄσκηση τοῦ πνεύματος καί τοῦ σώματος πρὸς συμμετοχή στή θυσία καί κοινωνία τῶν ἀχράντων Μυστηρίων, ἡ Προηγιασμένη ὑπάρχει ὡς Λειτουργία «κατ' ἐξοχήν» τῶν κατηγουμένων καί τῶν ἐμπερίστατων κάθε ἐποχῆς. Οἱ εὐχές πού ἀπευθύνονται σ' αὐτούς, ἄν καί ἴδιες ἐκείνων τοῦ Βασιλείου καί Χρυσσοστόμου, βρίσκουν ἐδῶ τήν πραγματικῆ ἐκφρασή τους. Μάλιστα ἀπό τήν Τετάρτη, τοῦ «μεσοσαράκοστου» μέχρι τήν Μ. Τετάρτη προστίθεται ἡ εὐχή, «ἐπίφανον Δέσποτα τό πρόσωπόν Σου...», ὑπέρ τῶν ἤδη ἐτοιμαζομένων νά δεχτοῦν τό Βάπτισμα «ἐν ὄψει» τῆς διακαινίσιμης Ἑβδομάδας. Οἱ δεήσεις τῶν πιστῶν ἔρχονται νά ὀλοκληρώσουν τό «στάδιο» αὐτό «καί νά ὀδηγήσουν στήν κορύφωση τοῦ Μυστηρίου.

Κατά τήν Μεγάλη Εΐσοδο, «σιγῆς βαθείας γενομένης» εἰσάγονται τά καθγιασμένα τίμια Δῶρα. Ὁ λαός ὑποδέχεται μέ «ἐδαφιαία» κάμψη τῶν γονάτων καί τῆς κεφαλῆς λέγοντας ὅπως καί ὁ λειτουργός, μυστικά «δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν...». Ὁ κατανυκτικότετος χερουβικός ὕμνος, «Νῦν αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, σὺν ἡμῖν ἀοράτως λατρεύουσιν...» διακόπτεται. Σιγή καί συγκίνηση κυριαρχεῖ καθὼς τά τίμια δῶρα «εἰ σοδεύονται» προκαλώντας δέος, συγκίνηση καί πνεῦμα καταλλαγῆς. Μετά τήν «ἐναπόθεση» ὁ Χερουβικός ὕμνος συνεχίζεται: «Ἰδού θυσία μυστική, τετελειωμένη δορυφορεῖται. Πίστει καί πόθῳ προσέλθωμεν, ἵνα μέτοχοι ζωῆς αἰωνίου γενώμεθα, Ἀλληλοῦτα». Ἔπονται τά «πληρωτικά, « ὑπὲρ τῶν προτεθέντων καί προαγιασθέντων τιμίων Δώρων», ἡ βαρυσήμαντη εὐχή, « ὁ τῶν ἀρρητῶν καί ἀθεάτων Μυστηρίων Θεός...», γιά τήν προετοιμασία ἱερουργοῦ καί ἐκκλησιάσματος «ἐν ὄψει» τῆς θείας Εὐχαριστίας.

Ἡ ἀκροτελεύτια φάση τῆς λειτουργίας ἐκτυλίσσεται μέ τήν ἀναφορά, «ἀπό κοινουῦ», τῆς Κυριακῆς προσευχῆς ὅπου, σημειώνει ὁ π. Α. Schmemann: «ἀποδεχόμεστε τό Νοῦ τοῦ Χριστοῦ ὡς δικό μας νοῦ, τήν προσευχή Του πρός τόν πατέρα ὡς δική μας προσευχή καί κάνομε δικό μας τό θέλημά Του, τήν ἐπιθυμία Του, τή ζωή Του».¹⁸

Στό τέλος ὁ λειτουργός «βοᾷ», «Πρόσχωμεν, τά προηγιασμένα ἅγια τοῖς ἁγίοις», καί ἡ Μυσταγωγία τελεσιουργεῖται μέ τήν κοινωνία τοῦ ἱερατεῖου καί τοῦ λαοῦ, ὅπως στίς γνωστές δύο Λειτουργίες.

Ἡ προηγιασμένη ὡς ἰδιόμορφη Λειτουργία, τήν ὁποία ὄρισαν καί καθιέρωσαν βαθύτερες θρησκευτικές καί κατηχητικές ἀνάγκες, ἔρχεται νά προσθέσει στόν πνευματικό πλοῦτο τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς ἕνα ἀτίμητο διάδημα. Ἐνα στοιχεῖο πιό λατρευτικό, πιό κατανυκτικό, πιό βιωματικό.¹⁹ Μέσα' στήν ἑσπερινή, ἑαρινή καί κατανυκτική ἀτμόσφαιρα τῆς, σχεδόν λησμονημένης σήμερα, πανάρχαιας Μυσταγωγίας, ὁ δοκιμαζόμενος ναυαγός τῆς νέας ἐποχῆς μπορεῖ, «ὡς εἰς εὐδιον λιμένα», μέ ἐμπιστοσύνη νά καταφεύγει. Νά ἀποθέτει πράγματι, βάρη καί πάθη τῆς καθημερινῆς ζωῆς, νά ἀτενίζει «φῶς τό ἀληθινόν», νά λυτρώνεται!

Ἵποσημειώσεις καί παραπομπές

1. «Καθ' ἡμέραν τε προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδόν ἐν τῷ ἱερῷ, κλώντες τε κατ' οἶκον ἄρτον, μετελάμβανον τροφῆς ἐν ἀγαλλιάσει καί ἀφελότητι καρδίας, αἰνοῦντες τόν Θεόν καί ἔχοντες χάριν πρός ὅλον τόν λαόν» (Πράξ. 2: 46-47).

2. Π. Ν. Τρεμπέλα, *Ἰακώβου Λειτουργία*, Μ.Ε.Ε. « Πυρσοῦ», τ. ΙΒ', σ. 780.

3. ΒΕΠΕΣ τ. 39 σσ. 255-266, Ἀποστ. Διακονία, Ἀθήναι 1969. Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, *Μυσταγωγικαί Κατηχήσεις*, Ἀπ. Διακονία, σσ. 64-65, Ἀθήναι 1982.

4. *Εὐσεβίου Ἐκκλ. Ἱστορία* (ΒΕΠΕΣ) τ. 19 σ. 244,25, Ἀθήναι 1959.

5. ΒΕΠΕΣ τ. 39 σ. 255-269, Ἀθήναι 1955.
6. Ὁπ.π. σ. 73.
7. ΒΕΠΕΣ τ. 51 σ. 146ξε. ὄπου καί ἡ βιβλιογραφία.
8. Περισσότερα βλ. Ἰ. Φουντούλη, «Λειτουργικές ιδιομορφίες τῶν Ἀκολουθιῶν τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς», στόν τόμο «Ἀξίες καί πολιτισμός», ἀφιέρωμα στόν Εὐάγγελο Θεοδώρου σσ. 207-236, Ἀθήνα 1991.
9. Μαρτυρίες ἀναφέρουν ὅτι ἡ Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου ἐτελεῖτο ὅλες τίς Κυριακές τοῦ ἔτους ἐνώ τοῦ Ἰ. Χρυσσοστόμου ὅλες τίς καθημερινές. Ὁ περιορισμός ἀποδίδεται σέ λόγους πρακτικούς καί ἀνάγκες πού εἶχαν παρουσιαστεῖ. Βλ. Ἱερατικόν, ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Σίμωνος Πέτρας (Ἅγιον Ὄρος) 2001, σ. ζ.
10. Βλ. ΒΕΠΕΣ τόμοι 2ος, 3ος καί 39ος ἀντίστοιχα,
11. Klauser Th. «Geschichte der alten Kirche», Vorlesungen, Bonn 1962, s. 132.
12. Altaner B. «Patrologie», ausgabe 6. Basel, Wien 1960 s. 262 καί 292 abs 5.
13. Κατά παράδοση ἀνήκει στόν Πάπα Γρηγόριο Διάλογο (590-604), χωρίς νά ἔχομε ἄλλες ἐνδείξεις καί εἰκάζεται ὁ λόγος γιά τόν ὁποῖο τό ὄνομά του δέν μνημονεύεται κατά τήν ἀπόλυση.
14. Βλ. Ἰ. Φουντούλη, «Λειτουργικές ιδιομορφίες κλπ», ὄπ.π. σ. 238.
15. Schmemann, *Μεγάλη Σαρακοστή, πορεία πρὸς τό Πάσχα*, ὄπ.π. σ.66.
16. «Ἱερατικόν», Γ' ἐκδ. Ἰ. Μονῆς Σίμωνος Πέτρας σ. Θ.2001.
17. Σέ κάθε περίπτωση δέν ἀναγινώσκειται Ἀπόστολος τῆ Δευτέρα, Τρίτη καί Τετάρτη τῆς Μ. Ἑβδομάδος.
18. *Μεγάλη Σαρακοστή, κλπ.* ὄπ.π. σ. 71.
19. Αὐτό τό βίωμα τονίζει καί ἐπισφραγίζει, στό τέλος τῆς λειτουργίας, ἕνας ὡραιότατος ὕμνος, «Εὐλόγησω τόν Κύριον ἐν παντί καιρῷ, διά παντός ἡ αἰνεῖσις Αὐτοῦ ἐν τῷ στόματί μου. Ἄρτον οὐράνιον καί ποτήριον ζωῆς, γεύσασθε καί ἴδετε ὅτι Χριστός ὁ Κύριος».